

Tibor Živković: *Forging Unity – The South Slavs Between East and West: 550-1150*, Belgrade: The Institute of History, 2008, 350 str.

Prateći intenzivni tempo plodne izdavačke djelatnosti Istorijskog instituta u Beogradu, direktor ove ustanove, dr. Tibor Živković, uvećao je svoju sopstvenu produkciju sa još jednom zaokruženom monografskom publikacijom. Impresivnoj kolekciji knjiga, među kojima se posebno izdvajaju *Sloveni i Romeji* (Beograd, 2000), *Južni Sloveni pod vizantijskom vlašću (600-1025)* (Beograd, 2002) i *Crkvena organizacija u srpskim zemljama* (Beograd, 2004), Živković je uspio dodati i jednu knjigu namijenjenu stranom tržištu. Ovaj put odlučio je skupiti i prevesti na engleski jezik 18 ranije objavljenih radova koji korespondiraju sa tematskim okvirima njegovog višegodišnjeg rada na izučavanju historije Balkana i južnih Slavena u periodu ranog srednjeg vijeka. Iako su ti radovi već od ranije bili poznati domaćoj naučnoj javnosti, opravdanost njihovog ponovnog pojavljivanja na engleskom jeziku tumači se potrebom da rezultati do kojih su došli srpski, ruski, bugarski i grčki stručnjaci budu predstavljeni autorima na Zapadu. Ta potreba postaje utoliko veća ako se zna da njihovi radovi, prvenstveno zbog jezičke barijere, nisu uvrštavani u knjige koje su u posljednje vrijeme o ovim temama objavljivane na engleskom govornom području. Zbog toga je autor u ovoj knjizi objedinio svoje članke nastale u periodu od 1996. do 2007. godine, koji su izlazili u tematskim zbornicima radova i stručnim časopisima kao što su *Symmeikta* (Atena), *Zbornik radova Vizantološkog instituta* (Beograd), *Istorijski časopis* (Beograd), te *Zbornik Matice srpske za istoriju* (Novi Sad). Članci predstavljaju hronološki poredana poglavlja, od prvih dodira Slavena sa Bizantom do prvih desetljeća 12. stoljeća, i bave se različitim temama ranosrednjovjekovne balkanske historije. Važno je napomenuti da oni ovdje nisu u potpunosti predstavljeni u svojoj izvornoj formi jer su u određenoj mjeri poboljšani, prošireni, dopunjeni novim informacijama i spojeni u jednu koherentnu cjelinu.

Prvi dio knjige posvećen je odnosu Avara i Slavena u prvim stoljećima njihovog prisustva na Balkanu. Ispitujući hronološki okvir zbivanja na sjeveru Balkanskog poluotoka u drugoj polovini 6. stoljeća, Živković je na osnovu savremenih izvora došao do zaključka da su vlaški Slaveni bili neovisni od Avara u periodu između 559. i 579. godine. On je detaljno obrazložio historijsku podlogu avarske pre-

vlasti u Podunavlju koja je bila naglo prekinuta neuspješnom opsadom Konstantinopolja 626. godine, što je rezultiralo faktičkom neovisnošću slavenskih plemena koje su oni do tada kontrolirali.

U drugom tematskom bloku autor je predstavio mnoštvo zanimljivih opažanja koje su savremenici ostavili o jeziku, odjeći, fizičkim odlikama, kulturi, vjeri i običajima Južnih Slavena u ranom srednjem vijeku. Bizantski i latinski pisci su često isticali ove karakteristike koje su Slavene jasno razlikovale od ostalih plemena kao što su Huni, Gepidi, Heruli ili Langobardi. Njihovi zapisi svjedoče o tome da su Slaveni imali prepoznatljiv etnički identitet još u šestom stoljeću. Detaljnom ispitivanju također je podvrgnuta i vojna vještina, taktika i snaga slavenskih plemena koja su dolazila u kontakt sa Bizantskim carstvom u 6. i 7. stoljeću. Podaci o vojnoj strukturi poslužili su autoru u analizi unutrašnje plemenske organizacije i političkog rukovodstva Slavena tokom rata i mira.

Živković se u svojoj knjizi osvrnuo i na probleme tematskog uređenja Bizantskog carstva. Jedno od važnijih pitanja koje je obradio u tom okviru jeste osnivanje Peloponeske teme. Iako je do sada u nauci vladalo mišljenje da je ta tema osnovana između 783. i 812. godine, on je taj period suzio na vrijeme između proljeća 786. i zime 788. godine. Predmet njegovog istraživanja također je bio i čuveni Taktikon Uspenskog u kojem se po prvi put u službenom izvoru spominje arhont Dalmacije i njegovi prethodnici. To implicira da je Dalmatinska tema već bila formirana prije nego je Taktikon sastavljen, što se, sudeći prema raspoloživim izvorima, moralo desiti poslije juna 812. a prije jula 813. godine.

Istražujući ranosrednjovjekovnu dubrovačku historiju, autor se okrenuo analizi najranijih svetačkih kultova u ovom čuvenom mediteranskom gradu. Koristeći raznovrsnu izvornu građu utvrdio je da se na osnovu profila poštovanih svetaca može zaključiti u čijoj se sferi duhovnog i političkog utjecaja Dubrovnik nalazio tokom ranog srednjeg vijeka. Posebno poglavlje svoje knjige posvetio je čuvenom djelu bizantskog cara Konstantina VII Porfirogeneta *De Administrando Imperio* i njegovoj upotrebi od strane dubrovačkih pisaca prije objavljivanja prvog redigiranog izdanja carevog rukopisa 1611. godine. On dokazuje da su, posredno ili neposredno, spine Konstantina VII koristili Nikolo Ranjina, Ludovik Crijević Tuberon i Mauro Orbini. Pišući o osnivanju Dubrovnika, autor je suprotstavio činjenice tradiciji i tako došao do zaključka da 448/449. godina ne može biti uzeta u razmatranje kao tačan datum osnivanja Dubrovnika, te da je tradicija sačuvana u kasnijem vremenu ustvari mješavina nekoliko priča različitog porijekla. Kroz detaljnu analizu djela *De Administrando Imperio*, pozabavio se i jednim od problematičnijih pitanja ranosrednjovjekovne historije južnih Slavena – vojnoj snazi Hrvatske države u 10. stoljeću. Polazeći od pretpostavke da su brojevi koje je poznavala dosadašnja historiografija pretje-

rani (60 000 konjanika, 100 000 pješaka, 4500 mornara), a imajući u vidu da su dosadašnji historičari raspolagali uglavnom sa naknadnim izdanjima carevog rukopisa, on se vratio izvornom tekstu tražeći rješenje za svoju postavku. Upoređujući na koje je sve načine car bilježio brojeve u svom djelu primijetio je da bi se prvobitni brojevi trebali svesti na oko 3000-4000 konjanika, 20 000 pješaka i 4500 mornara. Uz pretpostavku da je u srednjem vijeku bilo moguće za vojne potrebe mobilizirati 7 do 8 % cjelokupne populacije zaključio je da je Hrvatska, za vrijeme Tomislavove vladavine, mogla imati 300 000 – 350 000 stanovnika, što bi, prema gustoći naseljenosti od 15 stanovnika po kvadratnom kilometru, bilo sasvim u skladu sa demografskim tendencijama u ranosrednjovjekovnoj Evropi.

Živković također razmatra i legendu o Pavlimiru Belu koja se nalazi u *Ljetopisu popa Dukljanina* i djelima nekih dubrovačkih autora. Kombinujući izvore raznih provenijencija on dolazi do zaključka da su u priči o Pavlimiru Belu sadržane legende o ranim srpskim vladarima: Radoslavu, Časlavu, Tihomiru i Ljutomiru, te da je usljed evolucije kolektivnog pamćenja pop Dukljanin sve ove ličnosti složio u jednu. Ostajući u okvirima političke historije, Živković je detaljno opisao pohod cara Samuila na Dalmaciju i njegove posljedice po cijelu regiju. Samuilo je uspio srušiti bizantske gradove u Dalmaciji, postaviti vazale u Duklji i Travuniji, te prouzrokovati okret u politici hrvatskog vladara Krešimira II koji je i sam napao bizantske gradove. Autor u svom radu nije zaobišao ni pitanja iz historijske geografije te je pokušao utvrditi sjeverne granice Srbije u ranom srednjem vijeku. Prateći historiografski razvoj ovog problema, kojeg je dopunjavao svojim sopstvenim istraživanjima, odredio je da se Srbija u tom periodu protezala na sjeveru do rijeke Save a na zapadu do rijeke Vrbas.

Petnaesto poglavlje u knjizi posvećeno je još jednom od mnogih kontroverznih pitanja ranosrednjovjekovne historije Balkana i ono ima za cilj da objasni pod kakvim se okolnostima pokrajina Rama počela javljati u službenoj tituli ugarskih vladara tokom 12. stoljeća. Nakon iscrpne analize dotadašnjih teza, Živković je pretpostavio da je Rama ušla u ugarsku kraljevsku titulaturu kroz bračne veze vladajućih porodica u Ugarskoj i Raškoj. Pokušao je dati i odgovore na dva pitanja iz vremena vladavine kralja Bodina: da li je Bodin 1085. godine osvojio Drač, kao što se to tvrdi u *Ljetopisu popa Dukljanina*; i kada je opsjedao Dubrovnik. Na prvo pitanje autor je odgovorio da nema izričite potvrde u izvorima da je Bodin uopće osvojio Drač, ali da je sasvim sigurno zauzeo manji dio dračke teme, dok je drugo pitanje riješio svodenjem perioda opsade Dubrovnika na 1092/1093. godinu. I u nastavku se govori o historiji Duklje i kompleksnim političkim odnosima u kojima se ona našla u prvoj polovini 12. stoljeća. Autor je u ovom radu dokazao da su politički odnosi u trokutu Bizant – Raška – Duklja bili prvenstveno motivirani borbom za re-

surse, tj. primorske gradove kao centre zanatske djelatnosti i izvozne trgovine. Bizant je intervenirao u sukobe između Duklje i Raške samo ukoliko se osjetila mogućnost da će prevlast jedne nad drugom poremetiti geostratešku ravnotežu regiona, odnosno da će usljed tih sukoba veći utjecaj na tom području imati Ugarska, Venecija ili Normani. Posljednje poglavlje u knjizi tretira korijene i porijeklo srpske vladarske loze Nemanjića kroz portret ličnosti Zavide i njegovih sinova, među kojima se naročito istakao Nemanja, rodonačelnik vladarske kuće. Autor na osnovu detaljne analize dostupnih izvora zaključuje da je Zavida, sin Vukana i otac Stefana Nemanje, bio veliki župan u dva navrata; prvi put samo nekoliko mjeseci u 1112. godini, kada je bio protjeran iz zemlje od strane svog rođaka Uroša I, kojeg su podržavali Ugri, i drugi put od 1124, kada je jednom bizantskom vojnom akcijom vraćen na svoj položaj kojeg je držao sve do 1127. Time je uspostavljen delikatan balans snaga u Srbiji između dvije grane vladajuće dinastije, ali i između dvije velike susjedne sile – Bizanta i Ugarske.

Knjiga *Forging Unity* nastala je kao plod dugogodišnjeg rada njenog autora, dr. Tibora Živkovića, na proučavanju ranosrednjovjekovne balkanske historije. Ona predstavlja pregled njegovih naučnih dostignuća do kojih je došao vještom kombinacijom grčkih, latinskih, slavenskih i izvora kasnijeg vremena, sa rezultatima arheoloških istraživanja i narodnom tradicijom. Ne bježeći od izazova koje je pred nje ga postavilo proučavanje slabo poznatih tema, Živković je pokušao ponuditi nova i originalna rješenja, kao i svjež pristup starim problemima. On je obradio ovaj period balkanske historije u širem kontekstu kompleksnih događaja koji su utjecali na formiranje tog prostora kakvog ga poznajemo danas. Detaljno je ispitao politički, društveni i vjerski život Južnih Slavena, kao i njihove odnose sa daleko moćnijim susjedima Bizantom, Venecijom i Ugarskom. Stoga se može očekivati da će ponovno objavljivanje njegovih radova u jedinstvenoj publikaciji na engleskom jeziku biti od velike koristi historičarima koji se bave historijom Slavena i Jugoistočne Evrope u periodu od 6. do 12. stoljeća, ali i da će ova knjiga popuniti prazninu koja je u posljednje vrijeme postala osjetna u općim prikazima evropske historije. ■

Emir O. Filipović